

*Др Војислав Ђурђић, редовни професор
Универзитет у Нишу
Правни факултет у Нишу*

*Др Марко Трајковић, доцент
Универзитет у Нишу
Правни факултет у Нишу*

КА ПЛУРИПЕРСПЕКТИВИСТИЧКОЈ БИОЕТИЦИ*

Сажетак: *Зашто се ми правници данас бавимо биоетиком? Ко нам је пружио могућности да из социјалне самодовољности, коју нам правна наука и пракса нуде, кренемо на пут ка биоетичком подручју? Да ли смо њим путем кренули као правници филозофи или као позитивисти? Ако се бавимо биоетиком као новим пољем у којем можемо да откријемо корене своје науке, јер се бавимо животином, онда смо на ваљаном путу. Али, ако и биоетици прилазимо са разине правног позитивизма, иада не само да ништа ваљано нисмо учинили за биоетику, већ смо јој нанали неоправљиву штету.*

Кључне речи: *етика, биоетика, право, кривичноправна теорија, интeгрализам, плуриперспективизам.*

УВОД

„Да ли слободарска, секуларизована држава живи од нормативних претпоставки које она сама не може да гарантује“.¹ Која је улога права у оваквој ситуацији? Право мора да се окрене свом корену, животу. Ово нам данас „дозвољава“ биоетика, односно плуриперспективистички приступ биоетици.

* Овај чланак је резултат истраживачког рада у оквиру пројекта бр. 179046 „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“ Правног факултета у Нишу који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Е. Ф. Böckenförde, *Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation* (1976), у: исти аутор, *Recht, Staat, Freiheit*, Frankfurt/Main 1991, S. 92 ff., овде: 112. Наведено према: Ј. Хабермас, Ј. Рацингер, *Дијалектика секуларизације*, Досије, Београд, 2006, 15.

Ово можемо да сагледавамо и са херменеутичке разине, јер: „Модерна херменеутика, која припада модерној структурној антропологији, показује процесе ‘конкреативности’ између човека и природе, између човека и ситуације, између човека и човека, и тиме дасадашња искуства ‘сусрета’ и ‘комуникације’ ослобађа за више приступе и плодности, какви се до сада нису могли замислити. Ти су процеси ‘херменеутички’ стога што се не изводе из субјективности нити једне нити друге стране, а не могу се ни антиципирати и упланирати у смислу неког анонимног ‘механизма’ или неког надређеног система“.² Упориште за овакву поставку везе између херменеутике и плурипеспективистичке биоетике налазимо у језичкој сличности између „речи херменеутика и имена грчког бога Хермеса“³. Јер: „Када се Хермес родио на планини Килени, његова мати Маја пажљиво га је повила и положила у решето за вејање жита. Међутим, он поче да расте запањујућом брзином и у трен ока постаде дечак, који се, чим се мати окренула, искрао у потрази за доживљајима“.⁴ Тако је у Хомеровој химни он гласник „путник који долази из далека и већ одлази“.⁵ Насупрот њему стоји Хестија, „Богиња Огњишта“ која „у сваком дому и у свим градским већницама штити све који траже њену помоћ“.⁶ Тако „Грајш успоставља комплементаран однос“ између ње и Хермеса: „Тамо где Хестија домаћински дом претвара у заштићен простор из којег је искључено све оно што је страном, Хермес широм отвара врата како би странцу дао приступа“.⁷ Тако се одиграва сусрет познатог и непознатог, и ствара плурипеспективистичко поље биоетике. Јер, ако се „све разуме само по себи“⁸ чему истраживање, а ако је „све непознато“⁹ како истраживати. Дакле, „ако би оно што треба разумети било сасвим туђе ономе ко треба да разуме и ако не би било ничега што им је заједничко, не би било ни тачке надовезивања за разумевање...“¹⁰

Зато на самом почетку рада дајемо дефиницију за коју сматрамо да најбоље осликава биоетику: „Биоетика је отворено подручје сусрета и дијалога различитих знаности и дјелатности, те различитих приступа и погледа на свијет, који се окупљају ради артикулирања, дискутирања и рјешавања етичких питања везаних за живот, за живот у цјелини и у сваком

² Х. Фетер, *Херменеутички ољеди*, Досије, Београд, 2000, 33.

³ Ibid., 32.

⁴ Р. Гревс, *Грчки митови*, Нолит, Београд, 1992, 59-60.

⁵ Х. Фетер, *Херменеутички ољеди*, 32.

⁶ Р. Гревс, *Грчки митови*, 61.

⁷ Х. Фетер, *Херменеутички ољеди*, 32.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid., 32, ф. 68.

од дјелова те цјелине, за живот у свим његовим облицима, ступњевима, фазама и појавностима“.¹¹

1. ПРАВО И ПЛУРИПЕРСПЕКТИВИСТИЧКА БИОЕТИКА

„Грађани, послушајте: говорићу у име свих. Тко се не слаже са мном нека одмах напусти ову салу“.¹² Оваква поставка води у „идеолошке странпутице у којима се једна перспектива, заборављајући противречност збиљског, наметне као цијела истина“.¹³ Ко је данас спреман да прихвати оваквог Русоовог (*Jean Jacques Rousseau*) „законодавца“, осим „дубоко“ ауторитарних типова личности, „жељних“ апсолутне власти и апсолутне покорности оних који се према њиховом схватању налазе „испод“ њих. То је систем „гдје се верује у највећу и најбесрамију лаж...“¹⁴ Тако Јонас (*Hans Jonas*) „приликом примања Награде за мир Њемачких накладника, указује на то да он не заговара никакву, па ни еколошку „... диктатуру за овладавање нашим проблемима.“¹⁵ Дакле, можемо да констатујемо следеће: „Као што не може постојати нека посебна „католичка“ или „исламска“ математика, „католичка“ или „исламска“ медицина, тако не постоји ни „католичка“ или „исламска“ биоетика; рјеч је, заправо, о плуралитету позиција оних који исповједају кршћанску односно исламску религију“.¹⁶ Таква отвореност за дефинисање биоетике и могућа непристрасност је „одређеност неодређености“ биоетике која је, „њезина предност“¹⁷, која може „уставити и осмислити... нову епохалну парадигму знања“.¹⁸ Односно да ни у једном друштву не постоји нешто што би могли назвати „дрквеном“ ма која црква то била и „лаичком“ биоетиком. Јер: „È molto frequente, non solo in Italia, ma anche nella bioetica soprattutto anglofona, la distazione tra bioetica ‘laica’, che sarebbe l’etica della qualità della vita, e bioetica cattolica, che sarebbe l’etica della sacralità della vita. Questa semplicistica opposizione,

¹¹ H. Jurić, *Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselera Pottera*, у: *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, (ur.) Velimir Valjan, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007, 83.

¹² V. Valjan, *Teškoće oko definicije i sadržaja bioetike*, у: *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, (ur.) V. Valjan, Bioetičko društvo BiH, Sarajevo, 2007, 20.

¹³ P. Barišić, *Pluripespektivizam – temeljni uvjet ili zatamnjenje istine?*, у: *Integrativna bioetika i interkulturalnost*, (ur.) V. Valjan, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2009, 36.

¹⁴ Ibid., 30.

¹⁵ A. Pažanin, *Jonasov „princip odgovornosti“ kao problem a ne kao rješenje suvremene etike*, у: *Izazovi bioetike*, (ur.) A. Čović, Pergamena Zagreb, 2000, 138.

¹⁶ V. Valjan, *Muslimani i kršćani – zajednički ciljevi u bioetici*, у: *Integrativna bioetika i interkulturalnost*, (ur.) V. Valjan, Bioetičko društvo BiH, Sarajevo, 2009, 11.

¹⁷ H. Jurić, *Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselera Pottera*, 83.

¹⁸ P. Barišić, *Pluripespektivizam – temeljni uvjet ili zatamnjenje istine?*, 26

che non è evidentemente del tutto priva di significato, ha però il grave limite di dimenticare che è impossibile parlare di *una* bioetica laica, così come di *una* bioetica cattolica”.¹⁹

Сагласно овоме и Швајдлер (*Walter Schweidler*) разликује две културе *normkultur* и *nutzenkultur* „у којој опозицији се креће и биоетика“. Дакле: „У времену у којему се говори, у „судару“ или „сукобу“ култура... се показује да се ту не ради о етнички, религијски или повјесно обиљеженим цјелинама... него о духовним моћима које стоје насупрот досадашњим „интеркултуралним“ линијама раздвајања. Истовремено се у „интеркултуралном“ хоризонту“ такођер може говорити о линијама раздвајања (које се, на примјер, тичу биомедицинског напретка и његове етичке и правне регулације). Стога... те линије раздвајања се корјене у принципијелним захтјевима за истином који се тичу човјечанства у цјелини, који би се требали моћи ускладити с извјесним новим одређењем појма „култура“, у њезином модерном плуралном смислу ријечи“.²⁰ Јер, „нитко нема визију опстанка, нити тко може рећи што би у том правцу требало чинити и којим смјером ићи“.²¹

Нама правницима се једноставно „намеће“ плуриперспективизам. Св. Тома Аквински (*Thomas Aquinas*) представља окосницу овакве идеје, својим ставом да се сва морална сфера не може покрити правом. Јер је: „Перспективизам (новолат. *Perspectiva*), учење по којем одређена схваћања, поступке и стварно догађање оцјењујемо према нашим интересима и промјенљивим потребама, па је дакле наша спознаја одређена тим факторима, и зато релативна (а не апсолутна)“.²² Док је „Посматрање живота из различитих перспектива, плуриперспективизам“ основа, односно „методолошко је полазиште интегративне биоетике...“.²³ Ово зато што: „У плуриперспективизму се исказује захтјев за утемељењем интегрираног теоретског и практичног знања на истини смисла, а не на објективној истини“.²⁴ Зато и, према Човићу, говоримо о „унутрашњем плурализму“ који он и назива плуриперспективизам, а који се састоји у „мноштвености њених аспеката и многострукости перспектива у којима се они сагледавају“.²⁵

¹⁹ M. Chiodi, *Etica della vita*, Glossa, Milano, 2006, 39.

²⁰ S. Bosto, *Integrativna bioetika između univerzalizma i kulturnog pluralizma*, у: *Integrativna bioetika i interkulturalnost*, (ur.) V. Valjan, Bioetičko društvo BiH, Sarajevo, 2009, 44.

²¹ T. Jozić, *Kultura života*, у: *Integrativna bioetika i interkulturalnost*, (ur.) V. Valjan, Bioetičko društvo BiH, Sarajevo, 2009, 111.

²² *Filozofijski rječnik*, у редакцији V. Filipovića, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, 247.

²³ P. Barišić, *Pluriperspektivizam – temeljni uvjet ili zatamnjenje istine?*, 25.

²⁴ *Ibid.*, 26.

²⁵ A. Čović, *Integrativna bioetika i pluriperspektivizam*, у: *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, (ur.) V. Valjan, Bioetičko društvo BiH, Sarajevo, 2007, 67.

Док је појам и дефиниција биоетике стара преко осамдесет година, назнака плуриперспективистичке поставке биоетике појавила се релативно скоро. Међутим, сам задатак биоетике стар је колико и људска цивилизација, а у области права колико је старо кривично право као и филозофско промишљање његовог основног задатка – заштите живота, односно „*santità della vita*“.²⁶ Етичко респектовање целокупног живота на земљи основа је онога што можемо назвати плуриперспективистичка биоетика, а његова заштита, основа је онога што можемо назвати правом, са нагласком на кривично-правну материју. Све ово је омогућено само плуриперспективистичком поставком биоетике. Тако и сама дефиниција биоетике носи у себи поље плуриперспективизма.

Ипак, сам термин биоетика као и дефиниција биоетике је нова. Термин биоетика везујемо уз име Фрица Јара (*Fritz Jahr*), протестантског пастора и етичара који је у часопису „*Kosmos*“ 1927. године објавио чланак на тему „*Bio-Ethik: eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze*“.²⁷ Тада Јар повезује биоетику и Кантов (*Immanuel Kant*) категорички императив појмом „биоетички императив“, иако га тако у том тренутку не назива дословно.

Да биоетика није ништа што је настало у двадесетом веку потврђује и сам Јар ставом: „*In fact Bio-ethics is definitely not only a discovery of the present. As a particularly impressive example from the past we may remember the figure of St. Franz of Assisi and his great love to animals, progressing in his warm sympathy for all living beings the Rousseauian enthusiasm for nature in its entirety by centuries*“.²⁸ Да би даље рекао: „*So that the rule for our actions may be the Bio-Ethical Demand: Respect every living being on principle as a goal in itself and treat it, if possible, as such!*“.²⁹ И даље Јар за биоетку каже: „*the systematics study of human conduct in the area of the life sciences and the personal, professional and public moral commitment and conduct towards all forms of life, in as far as this conduct is examined in the light of moral values and principles*“.³⁰

Дакле, Јар даје своје одређење биоетике које је веома блиско Кантовом категоричком императиву, кроз следеће поставке: „*The Bioethical Im-*

²⁶ M. Chiodi, *Tra cielo e terra, il senso della vita a partire dal dibattito bioetico*, Cittadella Editrice – Assisi, 2002, 16.

²⁷ F. Jahr, *Bio-Ethik: eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze*, *Kosmos* 24, no. 1, 1927, 2-4. Наведено према: I. Rinčić, A. Muzur, *Od bioetičara – učenika do bioetičara – učitelja: pijetizam i edukacija u životu i djelu Fritza Jahra*, Jahr, Rijeka, 2012, 112.

²⁸ Наведено према: H. M. Sass, *European Roots of Bioethics: Fritz Jahr's 1927 Definition and Vision of Bioethics*, у: *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Zagreb, 2009, 20.

²⁹ *Ibid.*, 19.

³⁰ *Ibid.*, 22.

perative guides ethical and cultural attitudes and responsibilities in the life sciences and towards all forms of life (1927)“; „The Bioethical Imperative is based on historical and other evidence that ‘compassion is an empirically established phenomenon of the human soul’ (1928)“; „The Bioethical Imperative strengthens and complements moral recognition and duties towards fellow humans in the Kantian context and should be followed in respect of human culture and mutual moral obligations among humans (1928)“; „The Bioethical Imperative has to recognize, to steward, and to cultivate the struggle for life among forms of life and natural and cultural living environments“; „The Bioethical Imperative implements compassion, love, and solidarity with all forms of life as a content-based principle and virtue into the ‘golden rule’ and into Kant’s Categorical Imperative, which are reciprocal and formal only (1934)“; „The Bioethical Imperative includes obligations towards one’s own body and soul as a living being (1934)“.³¹

На крају је Јар, према Сасу (*Hans-Martin Sass*), сумирао своје закључке о биоетици и дао четири поставке: „Bioethics is a new and necessary academic discipline. Bioethics is a necessary moral attitude, conviction and conduct. Bioethics recognizes and respects all life and living interactions in nature and culture. Bioethics has legitimate obligations in professional settings, in public sphere, and in education, consultancy, public moralization, and culture“.³²

У писму које Потер (*Van Rensselaer Potter*) упућује Ивану Шеготи, он потврђује да је заправо он творац концепта биоетике који настаје 1970. године у САД. Потер је сматрао, да биоетика ваља да буде „нова дисциплина која здружује биолошко знање и знање о људским вредносним системима (...). Изабрао сам корјен био – означавајући њиме биолошко знање, знаност о живим вједносним системима“.³³ С тим што ће 2001. године у поздравној речи учесницима симпозијума „Биоетика и знаност у новој епохи“ представити „ријеч биоетика у издању из 1970. године, као *Биоетика, моралност ојсџанка* – а не као *знаност о ојсџанку*“.³⁴ Потеров допринос биоетици потврђује и Кјоди (*Maurizio Chiodi*): „Il nome ‘bioetica’ si è imposto nel mondo anglosassone solo verso la fine degli anni ‘70 – e da qui via via in tutto il mondo - , sia per l’influsso di Van Rensselaer Potter (*Bioet-*

³¹ H. M. Sass, *European Roots of Bioethics: Fritz Jahr’s 1927 Definition and Vision of Bioethics*, 22-25

³² H. M. Sass, *European Roots of Bioethics: Fritz Jahr’s 1927 Definition and Vision of Bioethics*, 22.

³³ V. R. Potter, *Humility and Responsibility – a bioethics for Oncologist: Presidential Address*, *Cancer Research* 35, 1975, 2297, 2299. V. R. Potter, *Bioethics: Bridge to the Future*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971, 2. Наведено према: V. Valjan, *Bioetika*, Sarajavo-Zagreb, 2004, 13.

³⁴ V. Valjan, *Teškoće oko definicije i sadržaja bioetike*, 16.

hics: *Bridge to the Future*, 1971), sia per l'importanza del *Kennedy Center for Bioethics* e dell'opera monumentale – frutto di un intenso confronto interdisciplinare – che questo istituto decise di chiamare *Encyclopedia of Bioethics*. Da qui il nome si diffuse in tutto il mondo³⁵. И наставља да: „Gli inizi della bioetica negli USA sono in stretto rapporto con la teologia morale. Basterebbe ricordare, come ha riconosciuto L. Walters, uno dei più accreditati ‘storici’ della bioetica, che furono due laici cattolici americani a fondare I due principali centri di bioetica negli Stati Uniti, Daniel Callahan, e André Hellegers, fondatori rispettivamente dell’ *Hatstings Center*, con W. Gaylil, e del *Kennedy Institute*“³⁶.

Према Шеготи, Потер је реч *bioethics* практично „исковао“ користећи две грчке речи *bios* – живот и *éthiké*, док је Хелегерс (*André Hellegers*) реч *bioethics* те 1971. године „ставио у назив свога института за људску репродукцију...“³⁷. Потер је биоетику схватио као „знаност равнотеже између човека и природе и мост према будућности човјечанства“³⁸. Поред оваквог одређења биоетике, католички теолози користе и назив „етика живота“, јер се биоетика и бави основним питањима везаним за вредност живота.³⁹

Биоетика се у делу Јонсена (*Albert Jonsen*) схвата као медицинска етика новог доба, мада је Јонсен напустио касније медиалистички приступ биоетици који је заступао Хелегерс, јер: „Биоетика је много више од медицине и медицинске знаности: то је проучавање етичких проблема који се јављају када људи и оно биолошко у њима и њиховој околини дјелује једно на друго“⁴⁰. Утолико се: „биоетика почела сматрати етиком биомедицине, односно „биомедицинском етиком“ (*biomedical ethics*)“⁴¹.

Потер је као и пре њега Јар схватио опасност од одвајања моралних вредности од свеколиког сазнања света, те прихвата да се овде заправо ради о биомедицини као науци и етици те моралним вредностима као основи свеколике људске делатности. О значају Потерове мисли у области биоетике говори и став да морамо да говоримо о „Потеровом наслеђу“⁴².

Допринос изградње биоетике дале су и даље њене дефиниције као што је: „the systematic study of human conduct in the area of the life sciences

³⁵ M. Chiodi, *Etica della vita*, 31-32.

³⁶ Ibid., 32-33.

³⁷ I. Šegota, *Nova definicija bioetike, u: Izazovi bioetike*, Zagreb, 2000, 11.

³⁸ I. Šegota, *Nova definicija bioetike*, 11.

³⁹ О томе више у: B. Schocckenhoff, *Etica della vita, Un compendio teologico*, Querinina: 2. ed, Brescia, 1997.

⁴⁰ A. Jonsen, *The Birth of Bioethics*, hastings centre Report, Special Supplement, XI/XII, 1993, EB2, 1624. Наведено према: I. Šegota, *Nova definicija bioetike*, 12.

⁴¹ I. Šegota, *Nova definicija bioetike*, 12.

⁴² V. Valjan, *Bioetika*, 14.

and helth care, in as far as this conduct is examined in the light of moral values and principles“.⁴³

Оно што је било заједничко Јару, Потеру и Хелегерсу је следеће: „she-re one important view: the urgent need of special attention towards teaching ethics in the professional and personal setting at a time of eroding values and traditions globally, in part related to progress in scinece and tehnology, in part as an independent evolztionary development in cultural history“.⁴⁴

У „Encyclopedia of Bioethics“ из 1978. године, налазимо да је биоетика „суставно проучавање људског понашања на пољу знаности о животу и скрби за здравље, уколико је испитивано у светлу моралних вреднота и начела“.⁴⁵ Док ће у другом издању из 1995. године ова дефиниција бити проширена јер је биоетика „суставно проучавање моралних димензија – укључујући морално гледање, одлуке, понашање и одговорно држање – знаности о животу и скрби за здравље, примењујући различите етичке методологије с интердисциплинарном импостацијом“.⁴⁶ Овде је приметан помак од вредности ка „етичкој методологији“. Нисмо склони да поверујемо у немогућност прихватања плуралитета вредности, те и поред наговештаја да је методолошка интеграција јако добра основа за изградњу плуриперспективистичких подручја, остајемо потпуно на аксиолошкој разини посматрања плурперспективистичке биоетике, а посебно када желимо да је доведемо у везу са кривичноправном теоријом. Јер је „појам биоетика сложеница у којој, из перспективе данашњих спознаја и интерпретација део био упућује на био-медицинске знаности с пратећим биоетехнологијама, док други дио етика упућује најприје на филозофску дисциплину етику која се бави проучавањем заданих темеља људског исправног понашања, а потом и на сам сустав морално-етичких врједности које она дефинира, елаборира, експлицира и претпоставља као теоретски увјет за дефинирање оквира исправном практичном људском дјеловању“.⁴⁷

Тако се усуђујемо да дамо и своје схватање биоетике, као места, подручја не сусретања апсолутних вредности, већ места апсолутног сусретања вредности.⁴⁸

⁴³ H. M. Sass, *European Roots of Bioethics: Fritz Jahr's 1927 Definition and Vision of Bioethics*, 22.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ V. Valjan, *Teškoće oko definicije i sadržaja bioetike*, 17.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ T. Matulić, *Bioetika*, Zagreb, 2001, 40.

⁴⁸ Дефиниција која је искључиво дата од Марка Трајковића, тако да он за њу преузима сваку врсту научне одговорности.

Плуриперспективистичку биоетику видимо у холистичким оквирима, јер се код ње ради о стварању „новог орјентационог оквира“. То је „иновативни начин моралног орјентирања у деликатним ситуацијама које су произлазиле из примјене знанствено-техничких постигнућа у подручју медицине“.⁴⁹ Ради се заправо, и ту налазимо место спајања са правом схваћеним на аксиолошки начин, о интеракцији „различитих моралних и професионалних перспектива“.⁵⁰ Јер је присутан аксиом да је вери потребан разум за домишљање објаве – *fides quaerens intellectum*, у том светлу настаје нови мост између вере и разума у енциклици „*Evangelium vitae*“, јер се сматра да прва етичка мишљења и долазе из светла људског разума који је „просветљен вером“, а то се све дешава по томистичком теолошком принципу по којем милост *non destruit sed perficit naturam*. Зато се биоетика и дефинише као „плуриперспективно подручје“ које сабира „моралне перспективе“ и тиме излази из „скупчене улоге „нове медицинске етике“, као и да тиме постаје „планетарна „етика живота“.“⁵¹ Јер приступ излагању проблема биоетике није заснован на начелу „или-или“ у смислу или само емпиријски („физички“), или само метаемпиријски („метафизички“) говор“.⁵² већ је заснован на комплементарном начелу „и-и“.⁵³ Тако се и омогућава да биоетика дође у контакт с правом, схваћеним на аксиолошки начин, јер је биоетика „подручна, релацијско-филозофска и плуриперспективна етика“.⁵⁴ Може се рећи да се ради о плуриперспективним погледима на биоетичку расправу о вредности живота у коју ми укључујемо право као вредност. Јер, ако је биоетика настала ко морална реакција на изазове техничких достигнућа у свим областима човековог живота, зар није могуће да се и за право каже да је настало као вредносна реакција на изазове свеукупног живота и делања човека.

У холистичком маниру дајемо још једна одредбу биоетике: „It can be defined as the systematics study of the moral dimensions –including moral vision, decisions, conductand policies – of the life sciencesand helth care, melouing a variety of ethical metodologies in an interdisciplinary setting“.⁵⁵

Дакле, ми улазимо у „биоетичку епоху“⁵⁶ кроз идеје њених оснивача⁵⁷, које ваља да представници других наука и струка на најбољи могући начин даље воде.

⁴⁹ А. Čović, *Etika i bioetika*, 10.

⁵⁰ А. Čović, *Etika i bioetika*, 11.

⁵¹ Ibid.

⁵² Т. Matulić, *Metamorfoze kulture*, Zagreb, 2009, 663.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ А. Čović, *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2004, 28.

⁵⁵ I. Šegota, *Nova definicija bioetike*, f. 43, 22.

⁵⁶ А. Čović, *Etika i bioetika*, 10.

2. ПЛУРИПЕРСПЕКТИВИСТИЧКО-ВРЕДНОСНА ПОСТАВКА БИОЕТИКЕ И ПРАВА

Пошто биоетичко подручје видимо као „орјентацијску вриједност“⁵⁸ ми смо на трагу вредносне поставке читавог подручја деловања права унутар биоетике, а сасвим сагласно „растућем биоетичком сензибилитету“⁵⁹, јер не прихватамо вредносну неутралност науке (*Wertfreiheit der Wissenschaft*). Ако биоетику, као што смо на самом почетку рада навели прихватамо као „отворено подручје“ сусрета и деловања разних наука, тада правна наука има своје место у биоетичком подручју. А због тога је она одговорна за своје вредносно деловање, односно за одбацивање пуког правног пизитивизма који је склон да верује у *Wertfreiheit der Wissenschaft*. На оваквој вредносној поставци права инсистира и Лео Штраус (*Leo Strauss*), када каже: „The prohibition against value judgements in social science would lead to the consequence that we are permitted to give a strictly factual description of the overt acts that can observed in concretation camps and perhaps an equally factual analysis of the motivation of the actors concerned: we would not be permitted to speak of cruelty“.⁶⁰ Ово нас баш и уводи у оно стање које Штраус и назива „bitter satire“.⁶¹ Вредносна поставка целокупног подручја биоетике и права омогућава да ствари назовемо својим именом, да се не ограничимо на једноставно понављање чињеничног стања, већ да одемо корак напред те да критички процењујемо оно што видимо, јер: „The rejection of value judgements endangers historical objectivity. In first place, it prevents one from calling a spade a spade“.⁶² А право припада „царству смисаоних творевина, стварности условљене вредностима...“.⁶³ А до испитивања шта је основ права, као науке о исправном деловању, увек долази када постане „крхка саморазумљивост моралног понашања“.⁶⁴

О негативности прихватања *Wertfreiheit der Wissenschaft* сведочи и *Manhattan Project*, јер је „срушен мит о мирољубивој знаности (*peaceful*

⁵⁷ Међу оснивачима биоетике ваља споменути и имена попут: Данијела Калахана (*Daniel Callahan*), Данела Клоусера (*Danner Clouser*), Џејмса Чилдреса (*James F. Childress*), Едмунда Пелегрина (*Edmund Pellegrino*).

⁵⁸ Н. Јурић, *Упоришта за интегративну биоетику у djelu Van rensselera Pottera*, 85.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ L. Strauss, *Natural right and history*, Chicago & London, 1992, 52.

⁶¹ Ibid., 52.

⁶² Ibid., 61.

⁶³ Ј. Биндер, *Прилој учењу о њојму љрава*, Досије, Београд, 2008, 27.

⁶⁴ G. Kuenzlen, *Џовјек као „osoba“?*, у: *Izazovi bioetike*, (ур.) А. Џовић, Pergamena, Zagreb, 2000, 117.

science). Нарушена је, с најтрагичнијим експерименталним последицама, преоцба о хуманој, доброј и оплемењивачкој знаности и техници *a priori*. *Manhattan Project* је заиста онај међаш од којег започињу бројни етички и морални пријепори и сукобљавања између знанственика и филозофа, теолога, политичара, те оних дужносника који доносе одлуке (*decision makers*) и дају новац за истраживања⁶⁵.

Непотребно је и штетно издвајати „мале академске парцеле из јединственог биоетичког подручја“⁶⁶ те је плуриперспективизам омогућио праву да нађе своје место у биоетици као подручју. Сусрет биоетике и права на вредносној разини говори о стварању заједничког „интердисциплинарног проблемског подручја“.⁶⁷ Јер се биоетика јавља „као одговор на поступно губљење моралне оријентације људског дјеловања...“.⁶⁸ На овом путу нашла се и свеукупна култура која и сама потврђује својим проблемима обавезност плуриперспективистичког приступа, јер: „La cultura post-moderna e post-inindustriale é caratterizzata da una veloce evoluzione e da un'eccezionale rapida del progresso tecnologico, da una grande complessita e iperspecializzazione dei sottosistemi che la compongono (dall'economia alla politica, dalla scuola al divertimento, dalla famiglia al mondo religioso) e da una difficile prevedibilita e governabilita di questa complessita“.⁶⁹

Сасвим у складу с плуриперспективистичким односом биоетичка рефлексивност улази у област правне регулативе, при чему посебно издвајамо домен кривично-правне материје.⁷⁰ Јер, биоетика говори о животу из различитих перспектива, где убрјамо следеће: етичку, правну, филозофску, теолошку, социјалну, психолошку као мноштво других.⁷¹ Међутим, пре него што се дође до правне регулативе постоји много веће, шире подручје сусретања биоетике и права, аксиологија. Само вредности могу да понуде ваљана решења, која ће потом правна техника уобличити у правне прописе који ће дејствовати у области биоетичких питања која захтевају да буду регулисана правним прописима. Тек је тада могуће да дође до „уздицања у форму закона“⁷² биоетичких принципа, јер „разматрање онога што је добро, а што лоше, праведно и неправедно помиче се на разину расправе о правичности, одређивања шта је законито, а шта незаконито

⁶⁵ Т. Петковић, А. Човић, *Етички манифести врхунских знанственика и морална филозофија*, у: *Изазови биоетике*, (ур.) А. Човић, Pergamena, Zagreb, 2000, 354.

⁶⁶ А. Човић, *Етика и биоетика*, 141.

⁶⁷ *Ibid.*, 145.

⁶⁸ Т. Матулић, *Метеморфоze културе*, Zagreb, 2009, 700.

⁶⁹ М. Chiodi, *Etica della viva*, Milano, 2006, 3.

⁷⁰ Р. Баришић, *Биоетика и људска права*, у: *Изазови биоетике*, Zagreb, 2000, 43.

⁷¹ Т. Матулић, *Метеморфоze културе*, Zagreb 2009, 664.

⁷² Р. Баришић, *Биоетика и људска права*, у: *Изазови биоетике*, 43.

то“.⁷³ Али, на основу чега се може водити расправа о томе да ли је нешто праведно или не, а у каснијој правној процедури законито или не? Да би избегли „трикове“ крајњег правног позитивизма, где се питање праведности јавља као апологетско питање односа према власти, ми морамо да расправу „окренемо“ ка вредностима, које су постојаније од променљивих инстанци власти. Јер, плуриперспективистичка биоетика пита оно што право не пита: „Зашто чиним то што чиним? Јер, све што је технички и правно-технички изводљиво није увек и добро. Низ правних аката који су донети како би регулисали област биоетике изазивају и сами веома велике несугласице, иако је потреба за уједначавањем правне регулативе на тлу Европе и настала због несугласица и правно неуједначеног регулисања биоетичке проблематике.“⁷⁴ Тако се на биоетику не може применити став да се заправо ради о, а из перспективе права, скупу правних правила која уређују област која задире у медицину. Овим се целокупна филозофско-етичка поставка света и човека „руши“ и своди на пуку форму права. Оваква форма права често и не реагује на проблем „потамњења живота“ који се и дешава због одсуства вредности у темељу позитивног права. Дакле, упркос етичкој свести човека, коју сви поседујемо, дешавају се напади на вредност људског живота, при чему се често за овакве поступке користи и израз „оправдана“ убиства, „озакоњена“ убиства. Што даље значи да: „Данашњи човјек, премда цивилизиранији, није достигао пуну свјест о вриједности људског живота“.⁷⁵ Јер: „Двадесети век био је, у неку руку, поприште надирања историјских и идејних процеса који су водили ка великој ерупцији зла, али и поприште њиховог сузбијања“.⁷⁶

Тако је однос нормативности у праву и биоетике заправо један од најважнијих проблема везаних за овај међусобни „дијалог“ између њих. Проблем нормативности у праву, те посебно у кривичном праву, заправо је по нашем мишљењу проблем који је повезан са онтолошком суштином права, коју чине вредности. Биоетичка нормативност везана је за „људско деловање и понашање на пољу биомедицинских знаности у ширем и биологијских истраживања у ужем смислу“.⁷⁷ Немогуће је исправно говорити о праву и биоетици ако се занемари њихов вредносни аспект. Што даље значи да је немогуће ваљано правно нормирати било које решење биоетичких

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ваља споменути „Конвенцију о заштити људских права и достојанства људског бића у погледу примене биологије и медицине: „Конвенцију о људским правима у биомедицини“, која је донета у Овиеду у Шпанији, а прихватила ју је и потписала 21 земља чланица Већа Европе.

⁷⁵ M. Vidal, *Kršćanska etika*, Đakovo, 2001, 222.

⁷⁶ Јован Павле Други, *Сећање и иденитет*, Београд, 2008, 5.

⁷⁷ T. Matulić, *Metamorfoze kulture*, Zagreb, 2009, 663.

проблема. За прави приступ проблемима биоетика захтева оног који „још увјек има снаге поштовати његове темељне законитости“.⁷⁸ Таквог ми видимо у вредностима. А једно од добара које се може показати као темељна вредност биоетике и права је живот, односно *santita della vita*, која сама по себи изазива и питање одговорности у праву за његову повреду. Дакле, право и биоетика морају да повежу биолошку основу човека са његовим основним вредностима. Ради се о морално-вредносним рефлексијама везаним уз основне проблема људског живљења. Ми не можемо да дозволимо да се покажу као тачним Хусерлове речи (*Edmund Husserl*) да нам наука нема шта рећи у „невољи нашег живота“ и ми не можемо да дозволимо да наука искључи „оне проблеме који су најгорућији за човјека који се, у нашим немирним временима, осјећа препуштен судбини“.⁷⁹ Тако правна наука не може да поступа, она је као и право створена због човека кога не може ни под којим условима да остави препуштеног самом себи.

ЗАКЉУЧАК

Одвајање права од биоетике схваћене као плуриперспективистичко подручје деловања широког спектра наука и учења, оставља право изолованим и ограниченим у сопствене оквире који постају недовољни за развој правне мисли. Овим се наноси непоправљива штета праву, али и биоетици која не добија правна решења својих проблема, а што је неопходно. Јер, биоетика није само изношење погледа, сагледавање проблема, већ и њихово промишљање и у крајњем њихово нормирање, посебно у области кривичног законодавства, односно давање законских одговора на друштвена питања која извиру из биоетичког подручја.

Тако не само да теорија и филозофија права налазе своје место у биоетичком подручју већ то чини и кривичноправна теорија, која је и у практичној сфери деловања правне науке најпозванија да заштити живот. Таква неизолованост правне науке омогућава њено излагање из сопствене органичености и препуштање „биоетичком сензибилитету“. Ово је могуће само ако и у биоетици али и у праву прихватимо као полазну тачку плуриперспективизам.

Да ли је могуће да и право буде схваћено као подручје деловања разних вредносних орјентација? Плуриперспективизам, који не залази у релативизам, ће рећи да, а ми смо склони да у то поверујемо, имајући у виду ваљане резултате до којих се оваквом поставком дошло у биоетици као подручју.

⁷⁸ Ibid., 663.

⁷⁹ E. Husserl, *La crisi della scienze europee*, Milano, 1961, 15. Наведено према: Т. Матулић, *Metamorfoze kulture*, 671.

Vojislav Đurđić, Ph.D., Full Professor
University of Niš
Faculty of Law Niš

Marko Trajković, Ph.D., Assistant Professor
University of Niš
Faculty of Law Niš

Towards Pluri-Perspectivism Bioethics

Abstract: *Why are we lawyers still dealing with Bioethics? Who has given us the opportunity to, out of our own self-sufficiency, which legal doctrine and practice have enabled, make a journey towards the field of Bioethics?*

The separation of the law from Bioethics, understood as Pluri-Perspectivistic field of action of a wide range of science and teaching, leaves the law isolated and limited to its own frames that become insufficient for the development of the legal thought. This causes an irreparable damage to the law, as well as to Bioethics which does not get legal solutions to its problems, which is necessary. Since Bioethics is not a mere presentation of views, comprehending the problem, but also their reflexion and, eventually, their standardization, i.e. the providing of legal answers to the social issues that arise from the field of Bioethics.

Thus, not only the theory and philosophy of law find their place in the field of Bioethics, but the same goes for the theory of criminal law, which, also, even in the practical sphere of jurisprudence, is most likely to protect the life. Such a non-isolation of jurisprudence enables it to step out of its own constrains and accept the "Bioethical sensibility." This is possible only if we recognize the Pluri-Perspectivism as a starting point in both Bioethics and the law.

Is it possible that the law be understood as a field of activity of the various value orientations? Pluri-Perspectivism, which does not go into relativism, will claim that it is possible, and we are inclined to believe it, given the proper results obtained in the field of Bioethics via such a postulate.

Key words: *ethics, bioethics, law, criminal-law theory, integralism, pluri-perspectivism.*